MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Meşrutiyet Dönemi Dil Tartışmaları ve Enver Paşa Yazısı

Yusuf Akçay (*)

Meşrutiyet dönemine kadar olan dil tartışmalarının temel önceliği Arap harflerinin hem yazmada hem de okumada karışıklığa yol açabilecek hususlarının iyileştirilmesi fikri etrafında gelişmişti. 1908'den sonra ise öncelikli olarak yine alfabe ve imlânın düzeltilmesi ele alınmış; ancak zamanla alfabe değişmedikçe ıslahat girişimlerinin sonuçsuz kalacağı ve Latin harflerini kabul etmenin en doğru yol olduğu belirtilmeye başlanmıştır. Tanin, İctihad ve Hürriyet-i Fikriye gibi gazeteler etrafında gelişen bu öneri, özellikle Hüseyin Cahid, Celâl Nuri ve Kılıçzâde Hakkı'nın gayretleriyle öne çıkmıştı.

Meşrutiyet sonrası tartışmalarda tıpkı Tanzimat döneminde olduğu gibi önce fonetik ve imlâ hususunda öneriler getirilmiş ve huruf-ı munfasılanın kabulü savunulmuştu. Huruf-ı munfasıla fikri, Meşrutiyet sonrası dil tartışmalarının ana karakteristiğini oluşturmaktadır. Nitekim bildirimize konu olan Enver Paşa yazısı da huruf-ı munfasıla fikrinden mülhemdir. Bu yüzden Enver Paşanın ıslahat hareketi, mecburen huruf-ı munfasıla fikri üzerinde durmamızı gerektiriyor.

Dil Tartışmaları ve Hurûf-ı Munfasıla

Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar olan dil tartışmaları temel olarak beş ana başlıkta değerlendirilmektedir: Orhun veya Uygur alfabesini kullanmak, Ermeni harflerini kullanmak, Latin harflerini kabul etmek, yeni bir alfabe oluşturmak ve Arap harflerini kullanmaya devam etmek,

Orhun veya Uygur alfabesini kullanmayı önerenler sorunu linguistik bir problem olmaktan çok kültürel düzlemde ele almış ve Arap veya Latin harflerinin ana kültürümüzü unutturduğu tezini işlemişlerdir. Bu öneri taraftar bulamamış ve uygulamaya konulmamıştır.

(*) Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Ermeni harflerini kabul etmek gerektiğini söyleyenler ise Ermeni alfabesinin fonetik zenginliğine vurgu yapmıştır. Sadece Macid Paşa tarafından önerilen bu düşünce uygulamaya konulmamıştır. Bu önerinin ortaya atılmasında hiç şüphesiz çeşitli devirlerde Ermeni harfleriyle Türkçe metinlerin yazılmış olmasının etkisi vardır.

Yeni bir alfabe oluşturmak fikri ise Dr. İsmail Şükrü tarafından dile getirilmiştir. İsmail Şükrü'ye göre kullandığımız harflerin bir kısmı dilimize, bir kısmı imlâmıza ve bir kısmı da fonetiğimize uygun düşmüyordu. Latin harfleri de bu eksikleri gideremeyecekti. Yapılacak tek şey yeni bir alfabe oluşturmaktı. [1]

Bu görüşlerin dışında Latin alfabesini isteyenler ile Arap alfabesini teklif edenlerin görüşleri aslında dil tartışmalarının merkezini oluşturacaktı. Arap asıllı harflere devam etmenin gerekliliğini savunanlar, bu harfleri olduğu gibi kullanmayı isteyenler ve ıslah edildikten sonra kullanılmasını önerenler olmak üzere iki farklı görüşteydi. Arap harflerini olduğu gibi kullanmaya devam etmek gerektiğini söyleyenler arasında Fuad Köprülü, Avram Galanti, Kâzım Karabekir, Zeki Velidi, Ali Ekrem ve Halid Ziya gibi önemli isimler bulunmaktadır. Temel görüşleri harflerin terakkiye mani olmadığı, bu tarz fikirlerin yabancılar tarafından içimize sokulduğu ve problemin dilin imlâsının iyi bir şekilde tespit edilip iyi bir metotla öğretilmesi yoluyla gideriləceğidir.

Arap harflerinin ıslah edildikten sonra kullanımını isteyenlerin görüşleri de birbirlerinden ayrılıyordu. Ahmet Cevdet Paşa, harfleri işaretlendirmeyi, Servet-i Fünûn yazarları hareke yerine vokalleri karşılayan harflerin konulmasını, Şinasi bazı harflerin atılmasını, Ahmet Mithat Efendi ise harfleri çoğaltmayı önermişti. Bu görüşlerden ayrı olarak Hoca Tahsin Efendi Arap harflerini soldan sağa doğru yazmayı, Ali Kenan Bey ise Arap harflerinin Kûfi tarzında yazılmasını savunacaktı. [2]

Arap harflerini ıslah ettikten sonra kullanmayı önerenlerin en dikkat çekici olanı, çalışmamıza da konu olan, harflerin birbirinden ayrı yazılması fikriydi. 1910-1918 yılları arasındaki görüşlerin en değişik olanı buydu. Bizde Münif Paşa ile başlayan, Yenişehirli Avni, Dr. İsmail Hakkı, İsmail Baltacıoğlu, Celal Sahir ve Ali Nusret gibi isimler etrafında gelişen bu düşünce dar bir alanda da olsa kullanım sahasına çıkmıştı.

Huruf-ı munfasıla düşüncesi aslında daha önce Tanzimat dönemi dil tartışmalarında da kendisine yer bulmuş bir öneriydi. Devrin önemli isimlerinden Münif Paşa (1828-1910) Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de 11 Mayıs 1862 tarihinde verdiği bir konferansta imlâ meselesi üzerinde durmuş ve iki öneri ortaya koymuştu: Birincisi harflere hareke ve işaretler koymak, ikincisi

---

[1] Dr. İsmail Şükrü, *Latin Harflerinden Daha İyisini Bulalım*, İstanbul 1926.

[2] Rekin Ertem, *Elifbe'den Alfabe'ye*, İstanbul 1991, s. 249-259.

ise kelimeleri hurûf-ı mukatta veya hurûf-ı munfasıla şeklinde (harfleri bitiştirmeden) yazmaktı. Ancak Münif Paşa, birinci önerisinin yazıda karışıklığa ve baskıda zorluğa yol açacağını söyleyerek huruf-ı munfasıla ile yazmanın bu güçlükleri ortadan kaldıracağını söylemiştir.[3]

Yenişehirli Avni Bey ise (1826-1883) *"Arabînin resm-i hattı, lisân-ı Türkî için kâfi değildir"* diyerek bazı harekelerle imlanın kolaylaştırılmasını ve harflerin ayrı yazılmasını savunan diğer bir Tanzimat dönemi yazarıydı.

Huruf-ı munfasıla düşüncesini savunanlar temelde aynı görüşü savunmakla beraber harflerin biçimi konusunda ayrı düşünüyorlardı.

Zâkir-Şakir Ramiyev ve Haritanof her Arap harfini Latin veya Rus harflerine benzetmeyi ve matbaa ve el yazısı harflerinin birbirinden farklı olmasını teklif etmişler ve bu önerilerini matbaada uygulamışlardır.

Diğer bir görüş ise hem matbaa hem de el yazısı için Arap harflerinin değişmeyen veya kısmen değişen yalnız şekillerinin kullanılmasıydı. Milaslı İsmail Hakkı, Enver Paşa ve Melkon Han[4] bu öneriyi uygulamaya koymuşlardır.

Bunların dışında Arap harflerinin baştaki ve sondaki şekillerini, yalnız baştaki şekillerini ve son olarak harflerin ortadaki şekillerinin ilk kısmını baştaki şekillere eklemek suretiyle kullanmayı önerenler de vardı.

Meşrutiyet döneminde Huruf-ı munfasıla düşüncesi iyiden iyiye gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Özellikle Dr. İsmail Hakkı'nın öncülüğünde yürütülen bu çalışmalar birçok kimse tarafından destek görüyordu. Bu isimlerden İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) *Ta'dil-i Hurûf Meselesi* adıyla bir seri kitap çıkarmıştı. Bu kitaplardan ikincisi olan *Ta'dil-i Huruf Meselesi ve Huruf-ı Munfasıla Elifbası* (1326-1327/1908-1909) isimli kitapta *"Ta'dil-i hurufa ihtiyaç vardır"* denilerek bu ihtiyacın gerekçeleri anlatılmıştır. Kitapta; okuma yazma öğretimini hızlandırmak, doğru telaffuz ve imlâyı gerçekleştirmek, matbaacılığı kolaylaştırmak ve Latin veya Rus alfabesini kabul eden Müslümanları fikirlerinden vazgeçirmek için huruf-ı munfasılanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Meşrutiyet döneminin bir diğer ismi de Celal Sahir (Erozan) (1883-1935) dir. Celal Sahir, konuyla ilgili fikirlerini, Servet-i Fünûn dergisinde neşretmiştir: *"İmlânın ıslahı önce harflerin ıslahına bağlıdır. Bu ıslah da harflerin ayrı ayrı yazılmasını teminle olur."*[5]

---

[3] *Mecmua-yı Fünûn*, Yıl II, S. 14, Safer 1280/1869.

[4] Mirza Melkon Han (1831-1938) İran Ermenilerinden-muhtemelen dönemin İran'ın İstanbul lçisi- Huruf-ı Mukatta adlı alfabe hazırlamuş ve . Melkon Han bu alfabe ile Durub-ı Emsal adlı bir de kitap bastırmıştır.

[5] *Servet-i Fünûn*, C. 37, S. 953, 25 Aralık 1325/1907.

Meşrutiyet döneminde huruf-ı munfasıla fikrinin yaygınlaşması hiç şüphesiz Milaslı Dr. İsmail Hakkı Bey ve Islah-ı Huruf Cemiyetinin çalışmalarıyla mümkün olmuştu. Dr. İsmail Hakkı Bey, İkinci Meşrutiyet'ten sonra çıkardığı *Tecedddüt* isimli gazete ile Huruf-ı munfasıla düşüncesinin yaygınlaşması için yoğun olarak çalışmıştı.[6] Ancak bu çalışmalar, diğerlerinde olduğu gibi birbirinden bağımsız bir şekilde yürütüldüğünden, ortaya konulan önerilerin uygulanması mümkün olmuyordu. Bu eksiklik, Huruf-ı munfasıla fikrini savunan Dr. Necmeddin Arif ve Mülkiye mezunlarından Ali Nusret'in de dikkatinden kaçmamış ve çalışmaların sistemli şekilde yürütülmesi için bir çatı altında toplanmanın lüzumu ortaya çıkmıştı. Bu düşünce Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Islahat-ı Maliye Komisyonu Azasından Ata Bey ve Recâizade Mahmut Ekrem tarafından kabul görmüş ve ilk iş olarak söz konusu heyet adına Recaizâde Mahmut Ekrem'in kaleme aldığı bir davet-nâme ile devrin ileri gelenleri Darü'l-fünûn'da yapılacak toplantıya çağırılmıştır. 3 Şubat 1327/1911 tarihinde İstanbul Üniversitesinde gerçekleşen söz konusu toplantı yaklaşık dört saat sürmüş ve on sekiz maddelik bir nizamnâme hazırlanmıştır. Nizamnâmenin birinci maddesinde ise derneğin adı belirtilmiştir: *"Cemiyetin unvânı Islah-ı Huruf Cemiyeti olacak ve merkezi İstanbul'da olmak üzere taşrada şubeleri bulunacaktır."*[7]

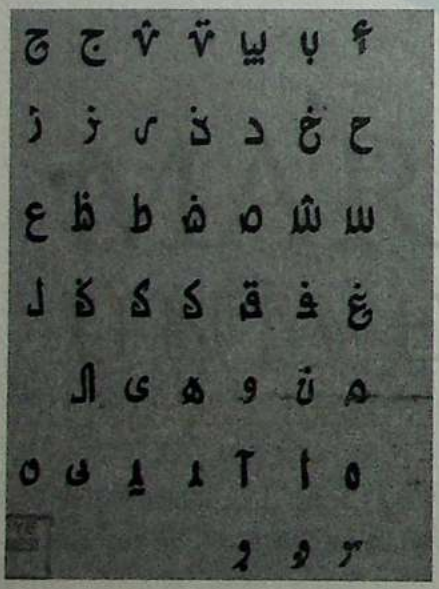

Islah-ı Huruf Cemiyetinin faaliyetleri daha çok, derneğin yayın organı olarak çıkan *Yeni Yazı* isimli gazete etrafında odaklanmıştır. *"İlmî, edebî, içtimâî, haftalık"* alt başlığıyla çıkan bu gazete, büyük ses getirmiş ve döneminde fikirlerini destekleyen ciddi bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur.[8]

Gazetenin ilk sayısında Hattat Mustafa Rakım Bey tarafından çizilen ve Cemiyet tarafından da kabul edilen harfler yayınlanmış ve harflerin ıslahı hususundaki gereklilik bir beyanname ile kamuoyuna duyurulmuştur: Buna göre teklif edilen harflerin listesi şu şekildedir:[9]

---

6 *Yeni Yazı* , No: 1, 7 Mart 1330/1912, s. 1-4.

7 *Yeni Yazı*, No: 5, 4 Nisan 1330, /1912, s. 1-4.

8 *Yeni Yazı*, Tarih-i Tesisi : 1330, Birinci Sene , Numara 1, Cuma 5 Mart 1330, 22 Rebi'ul-âhir 1332, İdâre-hanesi: Matbaa-i Hayriyede, Abone Şerâiti: Dersaadet ve vilâyât için seneliği 20, altı aylığı 10 kuruş Memâlik-i Ecnebiyye İçin : Seneliği 4, altı aylığı 2 frank.

9 *Yeni Yazı* , No: 1, 7 Mart 1330/1912, s. 1-4.

Milaslı İsmail Hakkı önderliğindeki Islah-ı Huruf Cemiyetinin çalışmaları, hem uygulamaya konulmuş hem de tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Bir yandan bu imlânın bütün Türk ve Müslüman dünyasını birleştirecek bir nitelikte olduğunu söyleyenler, diğer yandan uygulamada büyük sıkıntılar doğuracağı kanaatinde olanlar... Bu durum karşısında Islah-ı Huruf Cemiyeti, kendi fikirlerini benimseyenlere *Yeni Yazı* gazetesinde söz hakkı verecek[10] muhaliflerine karşı ise şu ilginç itirazı yapacaktı: " *Cenâb-ı Hak, 'en büyük din İslam dinidir.' buyurdukları halde bu muazzam dini kabul etmeyenler pek çoktur. Bir işi herkese beğendirmek için bir kuvve-i kudsiyeye bir mucizeye mâlik olmak bile kifayet etmiyor.*" [11]

Enver Paşa Yazısı

Islah-ı Huruf Cemiyeti bu harflerin kullanımını gerçekleştirmek için somut adımlar atmış ve yeni imlâ metoduna uygun eserler neşretmiştir. Söz konusu neşriyat halk nezdinde itibar görünce, kısa bir süre sonra ordu yazışmalarında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişme *Yeni Gazete* sütunlarından "*Müjde*" başlığıyla duyurulmuştur: "*Bu günden itibaren bütün kolordular beynindeki muhâberâtın huruf-ı munfasıla ile icrasına başlandığı gibi huruf-ı munfasıla teâti edilecek telgrafnamelerin de telgraf devâirince ahz u keşidesine mübaşeret olunduğu haber alınmıştır.*" [12] Aynı haber *Tanin* gazetesinde ise şu şekilde yer almıştır : "*Harbiye Nezareti tedrisât ve muhaberât-ı askeriyede huruf-ı munfasıla ile imla ve kitabını kabul etmiş bu babda istihzarât-ı muktezayayı ittihaz ve ifa eylemiştir. Harbiye Nazırı Mayısın birinden itibaren yalnız makamat-ı askeriye arasında teati edilecek her türlü muhâberâtın huruf-ı mukatta ile icrasını kabul ve emretmiştir.*" [13]

Huruf-ı munfasılanın ordu içi yazışmalarda kullanılmasında, Gazi Ahmed Muhtar Paşanın 1 Mart 1330 tarihinde Harbiye Nezaret-i Celilesi'ne gönderdiği mektubun önemli ölçüde etkisi olduğu görülmektedir. *Yeni Yazı*'da tam metin olarak "*Islah-ı Huruf Cemiyeti Encümen-i İlmiyesi Reis-i Âyândan sadr-ı sâbık Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hazretleri tarafından Harbiye Nezaret-i Celilesine irsâl kılınan tezkere suretidir.*" başlığıyla yayınlanan yazıda, Ahmet Muhtar Paşa, bu düşüncesinin ordudayken çektiği sıkıntılardan mülhem olduğunu açıklamıştır: "*Devletlü Paşa hazretleri, ordularda sağa sola sevk ettiğim keşif kollarının gönderdikleri rapor ve pusulacıklarda hatt-ı hâzıramızla yazılan esâmi-i*

---

[10] Abdülhak Hamit, Mehmed Fehmi Efendi, Hasan İrfan Bey, Sadıkzâde İsmail Hakkı Bey, Asaf Bey, Nazif Bey, Mehmed Esat Efendi gibi devrin önde gelen kişileri yeni imlâyı benimseyen ve konu hakkındaki görüşlerini bu vesileyle açıklayanlardan bazılarıdır. Bkz., Yeni Yazı, no: 1-10, 7 Mart - 9 Mayıs 1330.

[11] *Yeni Yazı*, No: 5, 4 Nisan 1330/1912, s. 1-4.

[12] *Yeni Yazı*, No: 9, 2 Mayıs 1330/1912, s. 1-4.

[13] Ertem, age., s. 149.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mâhalat doğru okunamadığından envâ' hataya ve bazen azîm tehlikelere mâruz kalınmak işten bile değildi... Gerek haritalarımıza itibar kazandırmak ve gerek o misillü muhâtaradan sâlim kalınmak için bir hatt-ı askerî tesisi ıkdâm-ı emelim idi." [14]

Ahmet Muhtar Paşa, daha sonra yeni harflerin ne şekilde hazırlanacağını şöyle sıralamıştır. *"Huruf-ı hâzıranın şekl-i hazırını tağyir etmemek, sağdan sola doğru yazmak usulünü tebdil etmemek, seslileri harflerin sırasına koymak, kelimenin doğru okunmasını kolaylaştırmak, harfleri huruf-ı munfasıla şeklinde yazmak, anavatandan ayrı düşen Müslümanları da kısa zamanda okur yazar yapmak."* [15]

Literatüre daha sonra Enver Paşa yazısı olarak geçen imlâ sistemi, doğrudan doğruya Münif Paşa ile başlayan ve Islah-ı Huruf Cemiyetinin öneri ve çalışmalarıyla sistemli hale gelen huruf-ı munfasıla esasına dayanır. Enver Paşa, Münif Paşadan itibaren başlayan ve Islah-ı Huruf Cemiyeti ile bir kamuoyu oluşturan huruf-ı munfasıla fikrini ilk uygulayan kişidir. Enver Paşa hem Dr. İsmail Hakkı Beyin önerdiği harfleri hem de *Tanin* gazetesinde neşredilen Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Celal Esad Erseven ve Hüseyin Cahid Beyin önerilerini temel almıştı. Ancak burada Islah-ı Huruf Cemiyeti ile Hüseyin Cahid arasında görüş farklılığı olduğunu belirtelim. Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf Cemiyeti Kurucularından Dr. Hasan Rıza imzasıyla *Tanin* Gazetesinde yayınlanan *"Hüseyin Cahid Beyefendi'ye"* başlıklı mektupta Hüseyin Cahid'in zamanında huruf-ı munfasılayı öven görüşlerine yer verilmiş ve buna rağmen millet için zararlı olabilecek bir yazıya gazetesinde yer vermesi eleştirilmiştir. Hasan Rıza, bütün İslam milletlerinin lisanına uyabilecek ve geleceğin tek alfabesi olarak gördüğü huruf-ı munfasıla yerine Arapça, Farsça ve Türkçeye uymayan böyle harflere yer verilmesine "mütehayyir" ve "müteessif" olduğunu bildirmiştir. [16] Hüseyin Cahid ise bu eleştiriye aynı sayfalarda cevap vermiş ve Dr. İsmail Hakkı Beyin garip şekillerinin nasıl güzel bulunduğunu sorarak kendi harfleri hakkında açıklamalar yapmıştır. Harfler muttasıl harflerdir, gerek görülürse munfasıl olarak da dizilebilir. Şekilleri mevcut harflerden farksız gibidir. Bu yüzden herkesin bildiği harflerle amaca ulaşmak daha kolaydır. İsmail Hakkı Bey, büsbütün yabancı şekiller düşünmüştür. Bununla bir satırı doğru okumak mümkün değildir. Bu bakımdan harflerimizin geleceğinden endişe etmiyoruz. Bizim yazımız daha güzel ve gözler ona daha alışıktır. [17]

Hüseyin Cahid'in bahsettiği yazıda Arap harflerinin sadece baştaki şekilleri esas alınmış ve elif, kaf, vav ve ye harfleri üzerinde bazı değişiklikler

---

[14] *Yeni Yazı*, No: 1, 7 Mart 1330/1912, s. 1-4.

[15] *Yeni Yazı*, No: 1, 7 Mart 1330/1912, s. 1-4.

[16] *Tanin*, nu: 1708, 28 Ramazan 1331/ 18 Ağustos 1329/31 Ağustos 1913.

[17] *Tanin*, nu: 1708, 28 Ramazan 1331/ 18 Ağustos 1329/31 Ağustos 1913.

yapılmıştı. İlgili örnekler *Tanin* gazetesinde neşredilmiştir.[18] Bir müddet devam eden bu uygulamadan gazete daha sonra vazgeçmiştir. Zaten Hüseyin Cahid de sonraları Latin alfabesini isteyen önemli isimlerden biri olacaktır.

Enver Paşa bu yazının benzerini ve daha da basitleştirilmiş şeklini Balkan Savaşı öncesinde (1911-1913) uygulamaya koymak istemiş; ancak İsmet Paşa'nın itirazıyla karşılaşmıştır.

İsmet Paşa, Enver Paşa'nın bu yeni uygulamasına zamanlama açısından uygun olmadığı gerekçesiyle itiraz etmiş ve onu bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışmıştır: *"Paşam, yaptığınız büyük bir inkılaptır. Ancak memleketin genç zabitleri ihtiyat subayı olarak bulunuyorlar ve keşiftedirler. Harfler öyle tek tek yazılırsa keşif raporları çok gecikir. Oysa keşif raporlarının hemen ulaşması lazımdır. Bu bakımdan bu büyük eserinizi zaferden sonra tatbik etmek üzere şimdilik erteleseniz"*[19]

Enver Paşa, Balkan Savaşından sonra tekrar yeni yazı ile ilgili düşüncelerini uygulamaya koymak istemiştir. *Tanin* gazetesinde yeni imlâ sistemiyle yayınlanan yazılarla ilgili olarak devrin Maarif Nazırı Emrullah Efendinin de görüşlerine başvuran Enver Paşa, ondan *"...takdir buyurursunuz ki dil ve yazı meselesi her şeyden evvel ilim meselesidir; ilim tesis edilmez, teessüs eder... Yani ilim emirle olmaz."* cevabını alınca *"Askerlikte verilen emir de geri alınmaz."* diyerek karşı çıkmıştır.[20] Ancak, kısa bir süre sonra çıkan Birinci Dünya Savaşı, Enver Paşa'nın alfabe hayallerinin önüne set çekti, yeni harflere alışamayan subaylar yüzünden Paşa geri adım attı. Böylece yazı uygulamadan kaldırıldı.

Enver Paşa'nın bu yeni imlâ uygulaması sonraları birçok tenkide uğrayacaktır. Ruşen Eşref Ünaydın'ın anlattığına göre Atatürk de Enver Paşa'nın bu inkılab hareketini eleştirmiştir:

Peki, güzel! İyi bir niyet; fakat yarım iş, hem de zamansız. Harp zamanı harf zamanı değildir. Harp olurken harfle oynamak sırası mıdır? Ne yapmak için? Muharrerât ve muhaberatı teshil için mi* Bu şimdiki şekil, hem yazmayı, hem okumayı, hem de anlamayı bineanaleyh hem anlaşmayı eskisinden fazla geciktirir ve güçleştirir. Hız isteyen bir zamanda böyle yavaşlatıcı, zihinleri yorup şaşırtıcı bir teşebbüse geçmenin maddi, ameli ve milli ne faydası var? Sonra da madem ki başladın, cesaret et şunu tam yap, medeni bir şekil alsın.[21]

Falih Rıfkı Atay da, Atatürk'ün dil devrimi ile ilgili görüşlerinden söz

---

[18] Edirne Meselesi, *Tanin*, nu: 1701, 21 Ramazan 1331/ 12 Ağustos 1329 / 25 Ağustos 1913, *Tanin*, nu: 1702, 1703,1704,1705,1706,1708.

[19] Ertem, age., s. 152.

[20] Ertem, agy.

[21] Ertem, age., s. 153.

ederken kendisiyle Atatürk arasında geçen konuşmayı şöyle nakletmektedir:

— Demek bitirdiniz. Yeni yazıyı ne kadar zamanda mekteplere ve halka mâl etmeyi düşünüyorsunuz?

— Arkadaşlar beş yıl ile on beş yıl arasında bir mühlet düşünmektedirler. Bir mühlet tespit etmek ve tatbiki şekillerini tayin etmek komisyonun vazifesi değildi.

— Ya üç ayda ya da hiçbir zaman. Çocuğum, gazetelerde beş yıl sonra yarım sütun mu eski yazı kalacak? Herkes o yarım sütunu okur. Bu beş yıl içinde harp gibi bir buhran çıkarsa bizim yazı da Enver yazısının akibetine uğrar.[22]

Falih Rıfkı Atay'ın Enver Paşanın bu ıslahat hareketiyle ilgili olarak söyledikleri ise oldukça manidardır:

Hiç zannetmiyorum. hepimiz gülüyorduk; fakat Enver Paşa'yı da denemesinden alıkoymak mümkün değildi. Enver Paşa bir vatansever ve muhafazakar tipte bir ıslahatçı idi. Bu yazı da onun kabalığı nevinden bir icattır. Fakat ilk yenileşme ve garplılaşma hareketinden beri duyulagelen bir ihtiyacın ne kadar derinleştiğini gösterir. Bu bir fantazya değildi, ciddi bir şeydi.

Sonuç

Türkiye'deki dil tartışmalarının daha çok alfabe üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Meşrutiyet dönemi dil tartışmalarının ana özelliği ise muhtemel bütün önerilerin tartışıldığı bir zemin oluşturmasıdır. Meşrutiyet sonrası hürriyet ortamının yarattığı serbestlik, dil ve özelde alfabe konusunda söylenebilecek fikirlere ifade imkanı sağlamıştır. Bu yönüyle Dil devrimi, kendisini hazırlayan ortamı; aslında tarihî tecrübeye de dayandırma fırsatı yakalamıştır. Nitekim hemen hemen aynı kadroların Cumhuriyet'in ilk yıllarında görev alması zaten reformların başarıya ulaşmasını kolaylaştıran bir unsur olacaktır.

Meşrutiyet dönemi dil tartışmalarının ikinci önemli yönü ise tartışmaların çok seslilikten kurtulup Arap ve Latin harfleri noktasında yoğunlaşmasıdır. Fakat bu yoğunlaşma, birbirinden çok farklı fikirlerin tartışılmasına imkan verilmek suretiyle yapılmıştır. Böylece kendiliğinden işleyen bir süreç oluşmuştur. Nitekim birbirinden farklı görüşler ileri süren aydınların bir zaman sonra fikirlerini değiştirmesi söz konusu serbest düşünce ortamının sonucudur. Dil devriminin hızlı ve başarılı olmasının önemli sebeplerinden biri de kendisine zaman kaybettirebilecek tartışmaların Meşrutiyet döneminde yapılmış olmasıdır. Atatürk'ün Enver Paşanın ıslahat teşebbüsü ile ilgili

[22] Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1961, s. 400.

söyledikleri de bu sürecin doğru okunduğunu göstermektedir.

Meşrutiyet dönemi dil tartışmalarında öne çıkan aslında Enver Paşa değil doğrudan doğruya Huruf-ı munfasıla fikridir. Özellikle Dr. İsmail Hakkı Beyin ve onun öncülüğünde faaliyetlerini yürüten Islah-ı Huruf Cemiyetinin huruf-ı munfasıla ile ilgili çalışmaları ve yayınları bu akımın merkezini oluşturur. Enver Paşa muhtemelen zaman zaman sahip olduğu otoriteyi de kullanmak suretiyle sadece bu fikrin belli bir müddet resmî olarak uygulanmasını sağlamıştır. Ancak hem yanlış zamanlama yüzünden hem de teşebbüsünden emin olmaması dolayısıyla bu ıslahat hareketi başarısız olmuştur. Enver Paşanın bu ıslahat hareketindeki rolü olgunluğa ulaşmış bir fikri sadece uygulamaya koymak olmuştur. Bu yönüyle söz konusu ıslahat hareketinin Enver Paşa ile özdeşleştirilmiş olması sembolik değer taşımaktan öte bir anlam ifade etmez. Hatta bu özdeşleştirmenin politik ögeler içermesi de bu terminolojinin Türk filolojisi açısından değil siyasi literatür açısından değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar. Nitekim hurûf-ı munfasılaya Alman yazısı denilmesi ancak politik bir içerikle izah edilebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
1883
MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

EKLER

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ek:1 Enver Paşa

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İTTEESSİ İ YYAAYYI INNEEWWİ İ

مصاحبه

[illegible]

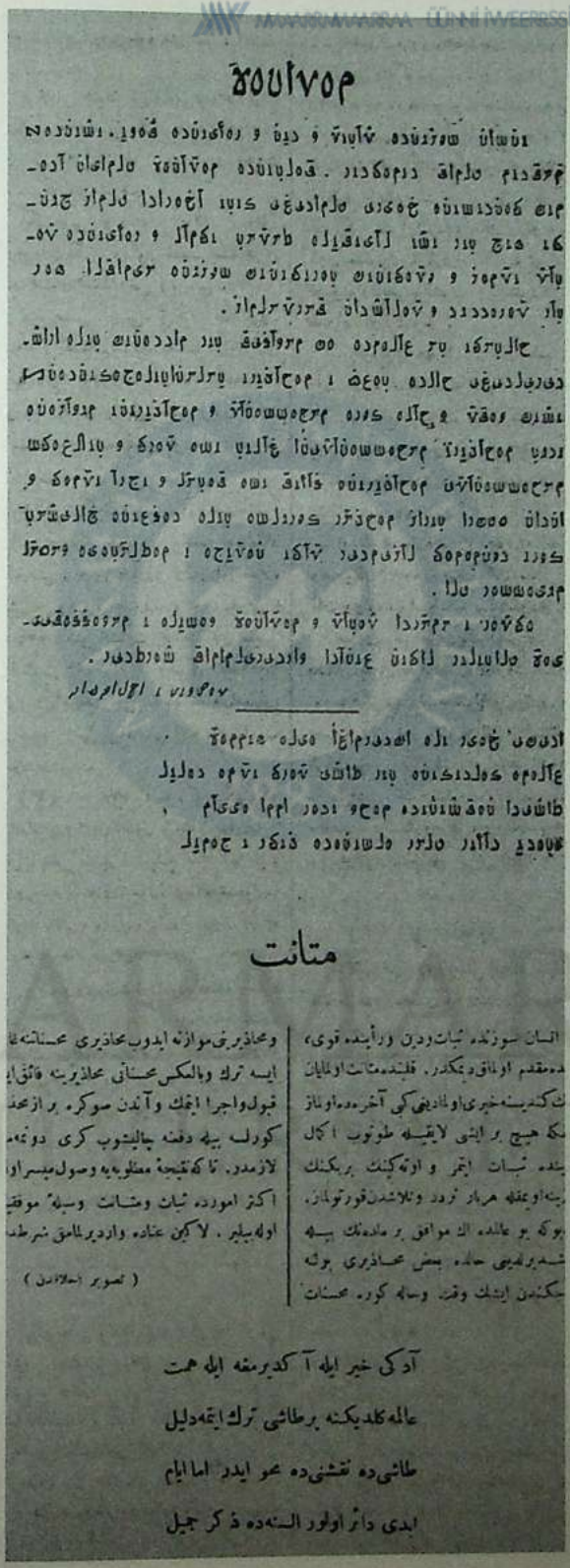

متانت

انسان سوزنده ثبات ودین ورأینده قوی،
ده مقدم اولماق دیمکدر. قلبنده متانت اولمایان
ك كندیسنه خیری اولمادیغی کبی آخره ده اولماز
ده هیچ بر ایشی لایقیله طوتوب اکمال
ینده ثبات ایتمز و اوته کینك بریکنك
رینه اویمقله هر بار تردد وتلاشدن قورتولماز.
بوکه بو عالمده اك موافق بر مادهنك بیله
شدیرلدیغی حالده بعض محاذیری بولنه
جکندن ایشك وقت وساله کوره محسنات

ومحاذیرینی موازنه ایدوب محاذیری محسناتنه غا
ایسه ترك وبالعکس محسناتی محاذیرینه فائق ای
قبول واجرا ایتمك وآندن صوکره بر از محذ
کورلسه بیله دفعنه چالیشوب کری دونمه
لازمدر. تا که نتیجهٔ مطلوبه یه وصول میسر او
اکثر اموردہ ثبات ومتانت وسیلهٔ موفقی
اولهبیلیر. لاکین عناده واردیرلمامق شرطد

(تصویر اخلاقدن)

آدکی خیر ایله آکدیرمغه ایله همت
عالمه کلدیکنه برطاشی ترك ایتمه دلیل
طاشی ده نقشنی ده محو ایدر اما ایام
ابدی دائر اولور السنه ده ذکر جمیل

Ek:2

MAARRAMAARRA İLİNİLİ VEERRSSİİTTEESSİİ YAAYIINNEEWİİ

مشورتدن :

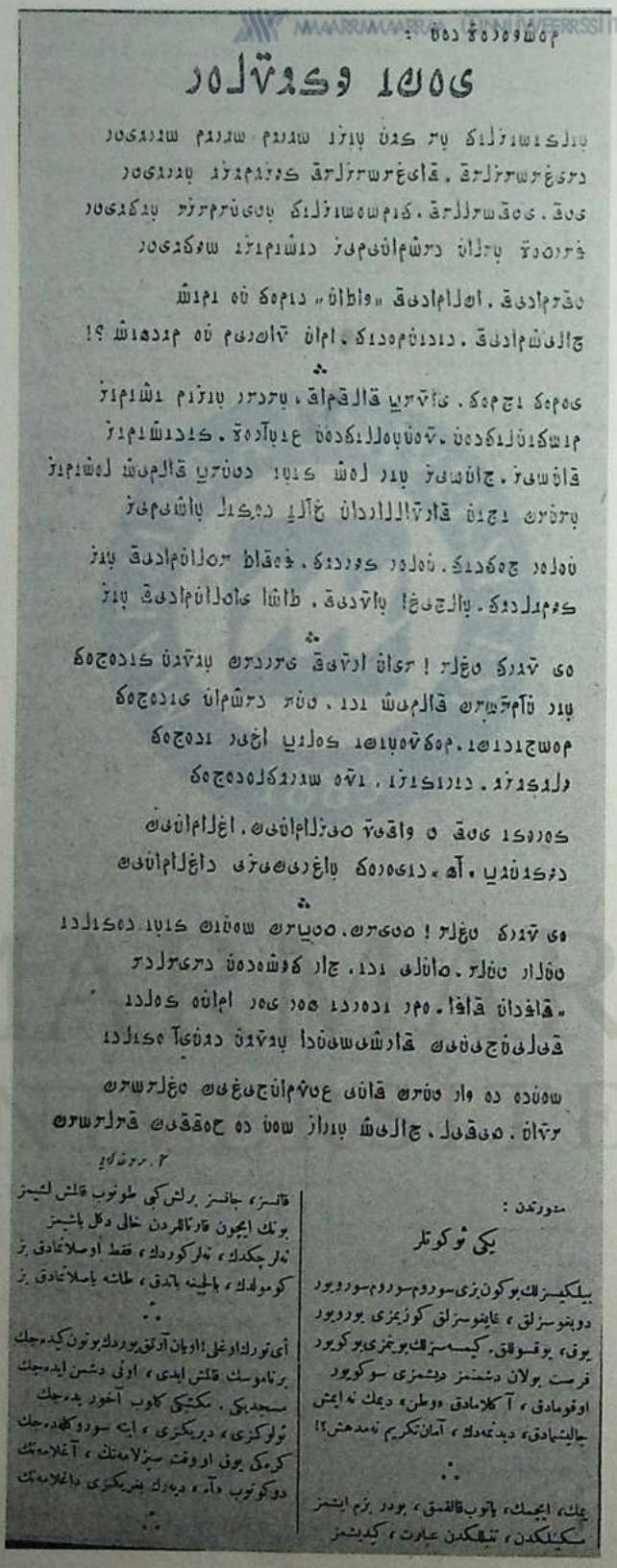

یکی ئوکوتلر

بیلکیسزلك بوکون بزی سوروم سوروم سورویور
دوپنوسزلق ، غایغوسزلق کوزیمزی بورویور
یوق ، یوقسوللق . کیمسه‌سزلك بوینمزی بوکویور
فرصت بولان دشمنمز دیشمزی سوکویور
اوقومادق ، آکلامادق «وطن» دیمك نه ایمش
چالیشمادق ، دیدنمه‌دك ، آمان تکریم نه‌مدهش ؟!

∴

یمك ، ایچمك ، یاتوب قالقمق ، بودر بزم ایشمز
مسکینلکدن ، تنبللکدن عبارت ، کیدیشمز
قانسز ، جانسز برلش کبی طونوب قالمش لشیمز
بونك ایچون قارتاللردن خالی دکل باشیمز
نه‌لر چکدك ، نه‌لر کوردك ، فقط اوصلاتمادق بز
کومولدك ، بالجینه باتدق ، طاشه یاصلاتمادق بز

∴

أی تورك اوغلی ! اویان آرتق یوردك بوتون کیده‌جك
برناموسك قالمش ایدی ، اونی دشمن ایده‌جك
مسجدیکی . مکتبکی کلوب آخور یده‌جك
ئولوکزی ، دیریکزی ، ایته سوروکله‌ده‌جك
کره‌کی یوق اووقت سیزلامه‌نك ، آغلامه‌نك
دوکونوب «آه» دیه‌رك بغریکزی داغلامه‌نك

∴

Ek:3

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

Ek: 4 Dr. Milaslı İsmail Hakkı Bey

MMAARRMMAARRAA ÜÜNNİİVEERRSSİİTTEESİİ YYAAYYIINNEEVİİ

یکی یازی

اصلاح حروف جمعیتی

انجمن علمیسنجه قبول اولنان اشکال حروف

مژده

اصلاح حروف جمعیتی انجمن علمیسی اعضای کرامندن شورای دولت تنظیمات دائره‌سی رئیسی افاضل علمادن

استاد محترم محمود اسعد افندی حضرتلری

لطف

Ek: 5 Yeni Yazı Gazetesi

MMAARRMMAARRAA ÜÜNNİİVVEERRSSİİTTEESSİİ YYAAYYIINNEEVVİİ

يكى يازى

اصلاح حروف حقنده‌كى ايلك هيئت متشبثه‌ده وانجمن علميده همتى سبق ايتمش اولان

Ek: 6 Yeni Yazı Gazetesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ